

ПОСТМАДЭРНІЗМ У БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 80 – 90-х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ: ДА ПРАБЛЕМЫ НАЦЫЯНАЛЬнай СПЕЦЫФІКІ

Беларуская літаратура ў канцы XX – пачатку XXI стст. развіваецца ў складаных умовах, якія можна вызначыць двума словамі-тэрмінамі: сенсацыйнасць і ўзрушэнне. Ужо ў існаванні сучаснай нацыянальнай беларускай літаратуры нам бачыцца сенсацыйнасць: нягледзячы на перашкоды, літаратары шукаюць шляхі для выжывання свайго і прыгожага пісьменства, эстэтычнага развіцця апошняга. Адзін са шляхоў выжывання – зварот да набыткаў і вопыту літаратуры постмадэрнізму, якая мае ўстойлівы попыт у пэўнай групы рэцыпіентаў.

Наогул культура постмадэрна народжана ў эпоху крызісу раней выпрацаваных каштоўнасцей і пошуку новых эстэтычных арыенціраў. Менавіта ў гэты перыяд складваецца мастацкая сістэма, скіраваная на рэканструкцыю ідэйнай парадыгмы каштоўнасцей эпохі рэалізму, мадэрнізму, а затым – выпрацоўваецца новы спосаб бачання чалавека і свету. Феномен постмадэрнізму па-рознаму ацэньваецца ў сучасным айчынным і замежным літаратуразнаўстве (ад сляпога захаплення да не менш сляпога абурэння), што тлумачыцца размытасцю крытэрыяў новага мастацтва, з аднаго боку, і часовай незавершанасцю перыяду, у які ён складваецца, з другога. Часткова гэта звязана з разуменнем часу не як лінейнага руху наперад, а цыклічнага. Вядомы італьянскі пісьменнік і вучоны У. Эка сцвярджаў, “што ў любой эпохі ёсць уласны постмадэрнізм <...> Калі “постмадэрнізм” азначае менавіта гэта, зразумела, чаму постмадэрністамі можна назваць Стэрна і Рабле і безумоўна – Борхеса, і як у адным і тым жа мастаку могуць жыць адначасова або чаргавацца, або змяняцца мадэрнізм і постмадэрнізм” [9, с. 460, 461]. З падобнага разумення вынікае заканамерны і паслядоўны пошук пэўных рыс постмадэрнізму ў сусветнай літаратуры розных часоў і постмадэрнісцкая інтэрпрэтацыя класічных твораў¹. Але разам з тым, па вызначэнні таго ж У. Эка, “постмадэрнізм – не фіксаваная храналагічная з’ява, а нейкі духоўны стан” [9, с. 460].

¹ Затонский Д. А был ли Франсуа Рабле ренессансным гуманистом?... (Опыт “постмодернистской” интерпретации “Гаргантюа и Пантагрюэля”) // Вопросы литературы. – 2000. – № 5 (сент. – окт.). – С. 208-234; Лейдерман Н., Липовецкий М. Жизнь после смерти, или Новые сведения о реализме // Новый мир. – 1993. – № 7. С. – 233-252; Сцяпанав А. Рысы постмадэрнізму ў творы Уладзіміра Караткевіча: На матэрыяле рамана “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні” // Роднае слова. – 1998. – № 4. – С. 54-58.

Наўрад ці будзе хто аспрэчваць думку, што падобны духоўны стан чалавека быў бы магчымы без філасофскага, сацыяльнага і эстэтычнага вопыту ХХ ст. Таму больш мэтазгодна пад постмадэрнізмам разумець не суму нейкіх асобных фармальных прыкметаў, а *асобы тып посткатастрафічнага сьветаўспрымання чалавека на пераломе эпох*, скіраваны на вызваленне асобы ад пэўных табу: у свеце няма нічога, пра што нельга гаварыць услых так, як хочацца гэта рабіць канкрэтнай асобе. Як культуралагічная сістэма, постмадэрнізм разбурае межы, што падзяляюць розныя сферы духоўнага жыцця чалавека (філасофіяй, мастацтвам, тэатрам, літаратурай). З другога боку, постмадэрнізм ахоплівае не толькі духоўнае жыццё, але і навуку, тэхніку, вытворчасць, палітыку і г. д.

Кожная рэгіянальная культура ў залежнасці ад назапашанага вопыту, культурнай, палітычнай сітуацыі, традыцый стварае свае нацыянальныя рэцэптыўныя мадэлі (мадыфікацыі) постмадэрнізму. У сучаснай навуцы вылучаюцца тры вялікія мадыфікацыі гэтай сістэмы: паўночнаамерыканская, заходнееўрапейская і ўсходне/цэнтральна/паўднёваеўрапейская, якія маюць свае дамінанты і каштоўнасці [гл. 8].

Разам з тым адзначым неправамернасць, на наш погляд, думкі некаторых заходніх даследчыкаў (Ф. Джэймсана, Д. Факема і інш.) пра праявы постмадэрнізму толькі ў высокаразвітых постіндустрыяльных краінах або пра выключны ўплыў на еўрапейскі постмадэрнізм паўночнаамерыканскай культуры (вестэрнізацыя) [гл. 3, 7]. Падобныя канцэпцыі відавочна спрашчаюць разуменне развіцця любой нацыянальнай культуры. Акрамя безумоўнага пэўнага знешняга ўплыву з боку іншых культур у кожнай нацыянальнай культуры павінны выспеліцца ўнутраныя прычыны постмадэрнізму, да ліку якіх найперш можна аднесці такія, як крызіс грамадскага і культурнага жыцця, пераход да інфраструктуры інфармацыйнага грамадства і г. д. Так, у прыватнасці, немагчыма сцвярджаць аднароднасць прычын узнікнення постмадэрнай сітуацыі ў паўночнаамерыканскіх, заходнееўрапейскіх і краінах былога СССР. Па словах М. Эпштэйна, "камунізм <...> вызначаецца як "постмадэрн з мадэрнісцкім тварам", што тлумачыць дзіўную сузалежнасць і расійскага, і заходняга постмадэрнізму. <...> Наогул супастаўленне расійскага постмадэрна з заходнім можа выявіць дзіўную дынаміку ўзаемных апераджэнняў і адставанняў" [10, с. 9, 10].

З усяго вышэй сказанага вынікае, што беларуская, як і кожная іншая нацыянальная літаратура, павінна мець сваю *своёасабліваю* мадыфікацыю постмадэрнізму. Але ў дадзеным выпадку мы маем прэцэдэнт значнага ўплыву на яе суседніх – рускай і польскай літаратуры.

Рускі постмадэрнізм з двух названых мае больш даўнюю гісторыю. Аўтар многіх прац па гэтай праблеме І. Скарапанавы вылучае тры хвалі рускага постмадэрнізму: а) канец 60 – 70-х (перыяд станаўлення), б) канец 70 – 80-х (перыяд сцвярджэння ў якасці літаратурнага напрамку), в) сярэдзіна 80 – 90-я гады ХХ ст. (перыяд легалізацыі) [7, с. 71]. Адною з асноўных яго крыніц стала сімулятыўная камуністычная рэальнасць пасляваеннага часу, якая знайшла сваё адлюстраванне ў дэгуманізацыі грамадства, ідэалагічным і эстэтычным эклектызме. Руская постмадэрнісцкая літаратура па сутнасці выконвала палітычную, ідэалагічную задачу – развенчвала савецкія міфы, стварала пэўную альтэрнатыву "заказной" кнізе.

У Польшчу постмадэрнізм прыходзіць амаль у той жа час, што і ў Расію, але мае іншыя прычыны ўзнікнення і шляхі развіцця. Канец 50-х гадоў ХХ ст. для польскай літаратуры – гэта час актыўнага пераасэнсавання ўласнай гісторыі, ідэй мадэрнізму, эстэтыкі авангарду і знаёмства з заходнееўрапейскімі культурнымі набыткамі. Менавіта ў гэты час у часопісе "Dialog" на польскую мову актыўна

перакладаюцца творы Эжэна Іанеска, Сэмюэля Бэкета і іншых драматургаў плыні абсурду, якая і аказала значны ўплыў на творчасць Славаміра Мрожака, Вітольда Гамбровіча, Тадэвуша Ружэвіча, Леапольда Бучкоўскага, Анжэя Кусневіча і іншых. Асаблівасцю польскага постмадэрнісцкага мастацтва з'яўляецца меншы, у параўнанні з мастацтвам рэшткаў былога СССР, уплыў камуністычнай ідэалогіі, што не ў апошнюю чаргу адбылося дзякуючы цесным кантактам з эмігранцкімі коламі, а таксама надзвычай моцнымі мадэрнісцкімі традыцыямі (Станіслаў Віткевіч (Віткацы), Караль Іжыкоўскі, Бруна Шульц).

Беларуская постмадэрнісцкая літаратура, як нам здаецца, тыпалагічна бліжэйшая да ўкраінскай: як і суседняя літаратура, яна мае значна меншую гісторыю, чым іншыя светавыя (яе нараджэнне можна акрэсліць сярэдзінай 80-х гадоў XX ст., часам “легалізацыі” рускага постмадэрнісцкага слоўнага мастацтва), менш пашыраная, прыцягвае да сябе меншую ўвагу даследчыкаў.

Таму, што так здарылася, можна знайсці некалькі прычын. Першая нам бачыцца ў самой традыцыйна антырэалістычнай рамантычнай устаноўцы беларускай літаратуры. З другога боку, у беларускай, як і ва ўкраінскай літаратуры, захоўваецца “чысціня пафасу” і слабая рухомасць частак – якасць, якая характарызуецца немагчымасцю змешвання “нізкага” і “высокага”, “камічнага” і “трагічнага”, “сатырычнага” і “гераічнага”, “глабальнага” і “лакальнага”, “цэнтра” і “перыферыі” і г. д., што не стасуецца з падобнымі ўстаноўкамі ў эстэтычнай сістэме постмадэрнізму. Беларускі постмадэрнізм у нейкай ступені з'яўляецца працягам індывідуалісцкай мадэрнісцкай культуры XIX – пачатку XX стст., што ў многім звязана з так званым феноменам “вернутай літаратуры”².

Разам з тым трэба адзначыць, што беларуская рамантычная ментальнасць здольная асіміляваць постмадэрнісцкі светапогляд, прыстасоваць яго да іншых нацыянальных эстэтычных устаноў. А гэта ў сваю чаргу тлумачыцца гістарычнай зменлівасцю эстэтычных ідэалаў пэўнага народа. Менавіта такія зрухі назіраюцца ў сучасным беларускім грамадстве: Беларусь, якая мае сваю багатую гісторыю, успрымаецца як *самастойная незалежная* дзяржава, а не як частка, няхай і вялікай, суседняй краіны, уся гісторыя якой праходзіць пад знакам імкнення ўліцца ў суседняе дзяржаўнае ўтварэнне.

З другога боку, гісторыя беларускай літаратуры – гэта гісторыя выжывання. Аналізуючы яе развіццё ў XX ст., можна назіраць больш-менш прызныя адносіны да яе з боку ўладаў у часы “застою”. Але ж менавіта ў гэты час цкаваліся В. Быкаў, Ул. Караткевіч і іншыя пісьменнікі, творчасць якіх не ўкладвалася ў афіцыйна зададзеныя рамкі. Калі літаратура “афіцыйная” сама знаходзіцца ў апазіцыі, то існаванне “іншай” выключаецца. Беларуская, як і ўкраінская, постмадэрнісцкая літаратура нараджалася на глебе нацыянальна-культурнага і нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння, якое пачалося ў сярэдзіне 80-х гадоў XX ст. і звязана са зменамі ў ментальнасці народа. Менавіта ў гэты час пачынае складацца іншая сацыякультурная сітуацыя ў гэтых краінах. Эстэтычная свядомасць народа ўлічвае ў сябе бясконцую разнастайнасць мастацкіх ідэй, авангардных форм, становіцца зразумелай і неабходнай шырокаму колу рэцыпіентаў на розных узроўнях (жанр, стыль, тэма, пазтыка, сюжэт). Да людзей прыходзяць “іншыя” літаратура, жывапіс, музыка, тэатр.

Беларуская мадыфікацыя постмадэрнісцкай літаратуры генетычна звязана з традыцыямі народна-смежавой культуры, якая ўвесь час супрацьстаяла

² Заўважым, што ўсё больш і больш паўнакроўнай часткай літаратурнага працэсу канца XX ст. становяцца творы вядомых пісьменнікаў, страчаныя па розных прычынах для шырокага кола чытачоў (напрыклад, трагікамедыя Янкі Купалы “Тутэйшыя”), а таксама былі вернутыя з забыцця многія імёны пісьменнікаў няўгодных талігарнай сістэме (Ф. Аляхновіч, Л. Родзевіч і інш.).

афіцыйнай рытуальнасці (школьная драма, народны анекдот, прыпеўка і г. д.). Акрамя фальклорных крыніц, беларуская мадыфікацыя постмадэрнізму мае і літаратурны падмурак: травесцічная бурлескная літаратура канца XVIII – XIX стст. (паэмы “Энеіда навыварат” і “Тарас на Парнасе”), элементы буфанады і пазтыкі абсурду, фарсавасці, якія захоўваюць рытуальную значнасць, у творах В. Дуніна-Марцінкевіча (“Пінская шляхта”, “Залёты”), Е. Міровіча (“Графіня Эльвіра”, “Тэатр купца Япішкіна”), К. Крапівы (“Хто смяецца апошнім”) і інш. Вызначальнымі ў рэчышчы закранутай намі праблемы з’яўляюцца ў гэтых творах амбівалентнасць вобразнай сістэмы, карнавалізацыя, парадыйнасць, яўная іронія і гратэск, з’яўдзенне сюжэтнага дзеяння да анекдатычнай і абсурднай сітуацыі. Менавіта ў межах гэтых фальклорных і літаратурных традыцый, прыёмаў пісьма былі створаны п’есы-загадкі А. Макаёнка “Зацюканы апостал”, “Трыбунал”, “Кашмар”, “Дыхайце эканомна”, жанравыя межы якіх цяжка вызначыць, раман Ул. Караткевіча “Хрыстос прызямліўся ў Гародні” (адчуваецца яўнае сугучча з назвай аповесці італьянскага нэарэаліста Карла Леві “Хрыстос прыпыніўся ў Эбалі”) і інш.

Важнай асаблівасцю беларускай мадэлі постмадэрнізму з’яўляецца яго сацыяльная скіраванасць, залішняя палітызаванасць (як і ў рускай мадэлі), замешаная на нацыянальных пачуццях. Асабліва выразна гэта заўважаецца ў сацарце – постсавецкім варыянце заходняга поп-арту. У рэфлектыўнай свядомасці персанажаў, створаных яго прыхільнікамі, тэма сацыяльнай несправядлівасці, якая нязменна пануе ў грамадстве, часцей становіцца дамінантнай (“Зомбі, альбо Мудрамер-два” М. Матукоўскага, “Сабака з залатым зубам” Ул. Сауліча, “АС-лінія” Г. Багданавай, “Шэва” Ю. Станкевіча, вершы З. Вішнёва).

Адзначым таксама, што ў айчынным, як і ва ўкраінскім постмадэрнізме, назіраецца значная часавая “перапыненасць”, перарывнасць з мастацтвам мадэрнізму, бо ён узнікае не “пасля мадэрнізму”, а пасля сацрэалізму, праз дзесяцігоддзі ад заходняга. Але з другога боку, у беларускай мадыфікацыі літаратурнага постмадэрнізму назіраецца змешванне рысаў эстэтыкі авангарду і постмадэрнізму, што стварае аўру прэтэнцыёзнасці “элітарнага” мастацтва на даступнасць умоўнаму банальнаму рэцыпіенту (вядома, падобны падыход часткова забяспечвае поспех твору, але разам з тым не набліжае яго да масавага чытача (гледача, слухача...)). Такая сітуацыя тлумачыцца, магчыма, канцэпцыяй “комплекса непаўнаваартасці” нацыянальнай беларускай літаратуры³, створанай даследчыкамі ў Беларусі і за яе межамі, і моцнымі літаратурнымі традыцыямі пазтыкі абсурду, пра якія ішла гаворка вышэй.

Разам з тым, на славянскі постмадэрнізм ва ўсіх яго праявах выразна паўплывала філасофія экзістэнцыялізму [гл. 4]. Прычым мы не можам сцвярджаць, што гэты ўплыў усвядомлены словатворцамі. Ён можа быць і стыхійным: магчыма зрабіць дапушчэнне, што мастакі і ведалі пра гэтую філасофію як тэорыю, але яўна не збіраліся ісці ўслед за творамі А. Камю, Ж.-П. Сартра ў сваёй уласнай творчасці.

Асноўныя рысы постмадэрнісцкай эстэтыкі – нараджэнне сімулятыўнай літаратуры, гіперсексуальнасць, гіпертэкстуальнасць, экзістэнцыяльная рэфлек-

³ Гэта традыцыйны літаратуразнаўчы “комплекс” звязаны з разуменнем літаратурнага працэсу Беларусі, пачынаючы з XVIII ст., як працэсу наследвання рускай, польскай і інш. літаратурных традыцый. Менавіта падобная сітуацыя, як нам бачыцца, абумовіла дзіўнае спалучэнне авангарднай пазтыкі з экзістэнцыяльнымі сюжэтамі (“Рэлетыцыя” А. Асташонка), жанравых адзнак фэнтэзі з філасофскай заглыбленасцю і рэфлексійнасцю медытатыўных твораў (“Рамантычнае падарожжа на той свет” Г. Багданавай) і г. д., што зусім не супярэчыць постмадэрнісцкаму пастулату “ўседазвольнасці”, бо, як адзначае вядома даследчыца Н. Манькоўская, “што датычыцца постмадэрнісцкай тэндэнцыі, то яна некананічная хоць бы з-за сваёй прынцыповай асістэматычнасці, свядомага эклектызму, устаноўкі на разбурэнне паняццйнага апарату класічнай эстэтыкі, яе нормаў і крытэрыяў. Яе канонам становіцца адсутнасць канону” [6, с. 8].

сійнасць, кітчавасць, гібрыднасць і г. д. Яны і рэалізуюцца ў дзвюх плынях, якія выразна вылучаюцца ў беларускай мадыфікацыі постмадэрнізму: а) насмешліва-парадыйнай літаратуры, б) “шызалітаратуры”.

Першая плынь беларускага постмадэрнізму цесна звязана з літаратурай сацарту і літаратурай пострэалізму. Для яе характэрны пратэст супраць усіх нормаў, супраць пурытанства XIX – сярэдзіны XX стст., засяроджанасць на сексуальных, сацыяльных, грамадскіх праблемах, што нараджаюцца на глебе пратэсту супраць доўгачасовай забароны. Дамінантная задача такой літаратуры – здзівіць і шакіраваць рэцыпіента, даць яму адчуць сваю асабістую недасканаласць і недасканаласць свету. Для вырашэння гэтай задачы пісьменнікі выкарыстоўваюць табуіраваную лексіку (“Кіно і немцы” Прафэсара Каркарана, “Аповед № 3” А. Дынько), падкрэсленую засяроджанасць на дэталях савецкай рэчаіснасці (“Заява” А. Федарэнкі), “развенчванне” сацыяльных міфаў (“АС-лінія” Г. Багданавай), перамену полюсаў у дзеянні персанажаў⁴, пераробку твораў класікаў беларускай літаратуры ў постмадэрнай стылістыцы, дэкламаванне нібыта знойдзеных новых вершаў, постмадэрнісцкае асэнсаванне спадчыны⁵ і інш. сродкі.

Насмешлівая і парадыйная літаратура – гэта літаратура, скіраваная на розных рэцыпіентаў. З аднаго боку, непадрыхтаваны чалавек можа і не адчуць пародыі, успрымаючы падобнае мастацтва за сур’ёзнае. З другога, падрыхтаваны інтэлектуал адчуе падтэкст, ён здольны адрозніць бурлеск ад сур’ёзнага дзеяння, што даасць магчымасць прыняць правілы літаратурнай гульні, прапанаваць аўтарам.

Літаратурная гульня ў дадзеным выпадку выконвае дэсакралізуючую ролю. Любы парадыруемы прадмет, з’ява рэчаіснасці, твор мастацтва і г. д. з’яўляюцца ўсяго толькі кодамі рэчаіснасці, прычым не заўсёды аб’ектыўнымі. Адсюль вынікае, што часцей за ўсё літаратура насмешліва-парадыйнай плыні беларускага постмадэрнізму ставіць у цэнтр якраз рознаўзроўневага рэцыпіента і мастацкую самакаштоўнасць твора. Мастацкі твор разглядаецца прыхільнікамі гэтай плыні хутчэй як тэкставы знак, сімвал, што набывае новае сэнсавое значэнне ў розных рэцыпіентаў.

Персанажы ў такога роду творах не здольныя да станоўчага дзеяння (нягледзячы нават на падобныя памкненні), становяцца своеасаблівым эпіцэнтрам дзеяння зла (“Зомбі...” М. Матукоўскага) або ахвярай сваіх жа добрых памкненняў (“Віннік” А. Глобуса).

Постмадэрнісцкая літаратура *другой плыні* – шызалітаратура – скіраваная на мадэліраванне ўнутранага і знешняга сусветнага хаосу, выказанае “шызафрэнічнай мовай” (па Дэлэзу). Значная ўвага ў дадзеным выпадку надаецца не самому твору і канкрэтным персанажам, а паказу ўнутранага стану аўтара, яго рэфлексій, адлюстраванню жыцця грамадства.

Часцей у гэтай постмадэрнісцкай плыні выкарыстоўваецца архетып лішняга чалавека ў некалькіх варыянтах, увага акцэнтуюцца на маргінальным, дзеянне разгортваецца ва ўмовах памежнай сітуацыі. Чужы перакулены свет не стварае нармальных умоваў для іх існавання, часцей за ўсё дзейнай асобе твора застаецца ў жыцці толькі медытацыя і рэфлексія, што збліжае постмадэрнісцкую літа-

⁴ Тут маецца на ўвазе парадыйны паказ, напрыклад, маленькага чалавека (заўважым, што ў беларускай літаратуры гэты архетып набываў рысы сакральнасці) як цыніка, хама (“Дрэва, альбо Жыццё ў адсутнасць дажджу” В. Ткачова). З другога боку, адбываецца сакралізацыя ранейшых адмоўных персанажаў, напрыклад, бандытаў (“Жаніх па перапісцы” А. Федарэнкі).

⁵ Напрыклад, бумбамлітавец Юрась Барысевіч на адным з канцэртаў прачытаў на французскай мове нібыта знойдзены невядомы твор Янкі Купалы “Новыя лалці”, які, на самой справе, аказаўся класічнай байкай Лафонтэна “Цыкада і мураш”, пазней гэтым жа чалавекам быў зроблены перфоманс “Эксгумацыя Янкі Купалы” [2, с. 16].

ратуру з класічнай усходняй культурай (“пункціры” Алеся Разанава, прынамсі, вельмі нагадваюць усходнія танку і хайку; усходнія формы верша выкарыстоўваліся М. Танкам у апошні перыяд творчасці, выкарыстоўваюцца А. Глобусам). “Нармальны” свет не можа дараваць асобе “ненармальнасці”. А таму чалавек паказваецца як засяроджаная на ўласных праблемах, псіхічна хворая асоба, якая знаходзіцца ў перманентным пошуку выйсця з зачарованага кола сусветнай безвыходнасці. Яна можа пакутаваць у гэтым свеце, ачышчаючы сябе, перажываць катарсіс і духоўнае ўваскрэсенне, што фактычна з’яўляецца ўвасабленнем антырэалітыўнай устаноўкі ў ментальнасці беларусаў.

Так адбываецца ў феерыі Г. Багданавай “Рамантычнае падарожжа на той свет”: Арцём, які прайшоў цяжкі шлях ад “нармальнага” да “ненармальнага”, пакутваў і ператварыўся ў здань, дае магчымасць выжыць сваёй былой каханцы і сыну як сімвалу вечнага жыцця. Знаходзіць выйсце з лабірынту жыцця і Стах (п’еса М. Арахоўскага “Лабірынт”), які таксама ўспрымаецца ўсімі выключна дзіваком, “ціхім”.

Побач з “шызафрэнікамі” сацыяльнымі паказваюцца ў творах і нацыянальныя. “Нацыянальным хворым” уяўляецца студэнт Міцура (“Заява” А. Федарэнкі), які абыходзіць кватэры, каб перапісаць тых, хто хоча вучыць сваіх дзяцей у беларускай школе. Здавалася, нічога злачыннага тут няма, але ў вачах “саўковага” “дзябёлага, здаровага на выгляд мужчыны ў трыко і ў майцы”, які адчыняе дзверы, Міцура выглядае як ненармальны.

Хворым на сапраўдную “нацыянальную шызафрэнію” можна лічыць і Кліента⁶ з “маленькай антыутопіі” А. Асташонка “Ахвяра”, які прыходзіць да субстанцыі, што здзяйсняе самае заповітнае Жаданне: *“Кліент крычыць. Субстанцыю ліхаманіць. [Л.] [Лоцман – В. К.] Што, што ў вас за Жаданне?! Пакой нібыта наэлектрызаваўся духам вар’яцтва. [К.] [Кліент – В. К.] Я... я хачу абудзіць беларусаў. [Л.] Каго?! [К.] Беларусай... разумеецца... я беларус... Я хачу абудзіць беларусаў... [Л.] Ты што – звар’яцеў [падкрэслена намі. – В. К.]?! Якіх беларусаў?! Цярпі – зараз Судакрананне скончыцца!.. Гэта што – якія-небудзь рускія артадоксы? Трэба ж думаць хоць трохі, з чым прыходзіць сюды!.. Цярпі!!! / ў Кліента і ў Лоцмана расколваюцца галовы. Субстанцыя выходзіць з берагоў”* [1, с. 216]. Боль, звязаны з нацыянальным выраджэннем, паказваецца як псіхічная хвароба, і гэта ўзмацняе ўздзеянне на свядомага рэцыпіента і стварае ўжо для яго атмасферу дыскамфорту.

З другога боку, герой-шызафрэннік, які не марыць пра далёкія перспектывы, пазбаўлены развіцця і будучыні. Засяроджанасць толькі на ўласных праблемах вядзе яго да прызнання безвыходнасці: жыццё Вадзіма (“Ку-ку” М. Арахоўскага) абмежавалася думкай пра здраду жонкі, і гэтая абмежаванасць вядзе героя да вар’яцтва ўяўнага. Супермэн, Падушкападобны як alter ego (“другое я”) Вадзіма – гэта своеасаблівы “другі” (ненармальны) стан псіхікі банальнага чалавека, праяўленне яго altera pars (“друга (нядобрага) боку” чалавечай асобы), што дзіўным чынам праяўляецца ў большай або меншай ступені ў любога чалавека. Да самазабойства вядзе Інгу (“Шэва” Ю. Станкевіча) разуменне безвыходнасці жыцця, немагчымасці пазбавіцца голасу сумлення (ён тут увасоблены ў вобразе міфічнай істоты Шэвы) і ўсведамленне непазбежнасці пакарання за грэх.

Усё вышэй адзначанае дае падставы сцвярджаць, што беларуская мадыфікацыя постмадэрнісцкай літаратуры – гэта асобы від літаратуры, народжаны пераломным часам канца ХХ ст., які з’яўляецца вынікам своеасаблівай гісторыка-

⁶ Заўважым тут сімвалічнасць імя героя, яго двухсэнсоўнасць: кліентамі ў гутарковай мове называюць пацыентаў псіхіятрычных лячэбніц.

культурнай, палітычнай сітуацыі на Беларусі, а таксама, як адзначалася вышэй, нацыянальных культурных комплексаў, светапогляду і ментальнасці беларусаў. Адсюль бяруць пачатак і своеасаблівыя матывы “нацыянальнай шызафрэніі”, і звязаныя з імі імкненні пераадолець “ускраіннае” мысленне, экзистэнцыянальная рэфлексія, стан катарсісу, што набліжаюць беларускую мадыфікацыю постмадэрнізму да ўкраінскай і ў пэўнай ступені – рускай і польскай.

ЛІТАРАТУРА

1. **Асташонак А.** Ахвяра // Сучасная беларуская п'еса / Склад. **П.В. Васючэнка**. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1997. – С. 209-216.
2. **Барысевіч Ю.** Кароткая гісторыя “Бум-Бам-Літа” // Крыніца. – 2001. – № 10. – С. 4-40.
3. **Ильин И.** Постмодернизм от истоков до конца столетия: Эволюция научного мифа. – М: Интрада, 1998. – 256 с.
4. **Колошук Н.Г.** Модернізм, экзистэнціалізм, постмодернізм...: (до пытання про літаратурны напрамы і тыпы творчасці у XX ст.) // Украінська мова й літаратура в сярэдніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – Київ, 2002. – № 4. – С. 36-45.
5. **Лавринович Л.Б.** Постмодернізм в украінській, польській та російській прозі і тыпалогія образу-персонажа: Автореферат... канд. філалагічных наук: 10. 01. 05. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
6. **Маньковская Н.Б.** Эстетика постмодернизма. – СПб.: Алетейя, 2000. – 347 с.
7. **Скоропанова И.С.** Русская постмодернистская литература. – М., 1999.
8. Современное зарубежное литературоведение (страны Западной Европы и США): концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник. – М.: Интрада – ИНИОН, 1999. – 320 с.
9. **Эко У.** Имя розы: Детектив. – М.: Книжная палата, 1989. – 456 с.
10. **Эпштейн М.** Постмодерн в России. Литература и теория. – М.: Издание Р. Элинина, 2000. – 368 с.

SUMMARY

The attempt to investigate the general tendencies of the development of postmodern Belarussian literature is made in the article.